

ПРОБЛЕМАТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ В УКРАЇНСЬКОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ (2014 – 2022)

Дворянин П. Я.

ВСТУП

Освітня сфера завжди викликала найбільш прискіпливу увагу українських мас-медіа, що зумовлювалося, з одного боку, роллю і значенням освіти в житті суспільства, в якому приблизно 20 % населення різною мірою залучені до сфери освіти, з іншого, зусиллями української влади реформувати освітню систему України на європейський зразок. Ці зусилля стали більш спрямованими особливо в роки російсько-української війни. Ймовірно, і влада, і громадськість, розуміють, що збереження нації та національної державності залежить значною мірою від освіти і виховання сучасного й наступних поколінь українців.

Мета розділу – з'ясувати рецепцію українськими ЗМІ впродовж 2014 – 2022 рр. проблематики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України за допомогою сфери освіти. Завдання полягає у виокремленні ключових напрямів зазначеної проблематики у мас-медійному дискурсі України в зазначений період.

1. Прямі збитки сфери освіти внаслідок війни у висвітленні ЗМІ

Безумовно, однією з найбільш важливих проблем, яка обговорювалася у ЗМІ саме з огляду на воєнні дії на українському Донбасі та окупацію росіянами українських територій, починаючи з 2014 р., були *проблеми прямих збитків сфери освіти від війни, реінтеграції дітей та молоді саме через освіту до українського суспільства, а також проблема становища освіти на ТОТ*. Насамперед українські ЗМІ реагували на ті проблеми, які виникали у зв'язку з окупацією Криму і початком воєнних дій на теренах Донецької і Луганської областей, оскільки вони порушували звичний уклад освітнього життя населення, утруднювали або унеможлилювали доступ до світи та різних освітніх послуг. Зокрема, у березні 2014 р. після проведення російськими окупантами сумнозвісного “референдуму” постало питання про вступ кримських абітурієнтів до українських вишів, для чого треба було скласти зовнішнє незалежне оцінювання. Відтак ЗМІ повідомили слова Міністра освіти і науки України Сергія Квіта про те, що випускники кримських шкіл зможуть пройти зовнішнє тестування у Херсонській області. Транслявалися і запевнення голови комітету Верховної Ради України (далі – ВРУ) Лілії Гриневич про надання підтримки в українських вишах тим абітурієнтам з Криму, які не зможуть потрапити на тестування ЗНО¹. Наголошувалося, що МОН України

¹ Кримські школярі за необхідності зможуть пройти ЗНО в Херсонській області – глава Міносвіти. <https://interfax.com.ua/news/general/196831.html>

спростило процедуру переведення кримських студентів до закладів вищої освіти на підконтрольній українському уряду території. Відтепер переведення можна було здійснювати без погодження з Міністерством, а бюджетні місце зберігалися за кримськими студентами, які переходили до українських вишів². У травні 2014 р. в ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що ЗНО у Луганській та Донецькій областях перенесуть на 11–27 липня, коли відбудуватиметься додаткова сесія тестування³. Безумовно, така необхідність виникла у зв'язку з діяльністю проросійських бойовиків.

Упродовж літа 2014 р. увага українських ЗМІ була прикута до бойових дій на сході України. У серпні цього року вперше з'явилися повідомлення про завдані війною значні збитки для освітньої інфраструктури. Так, на порталі “Українська правда” 11 серпня 2014 р. з'явилася інформація про ушкодження різного ступеня, які отримали 120 шкіл і дитячих садків Донецької області. Зазначалося, що переважна більшість із них відтепер потребуватиме капітального ремонту. Водночас йшлося про потребу розробки та впровадження моделі дистанційного навчання у разі погіршення ситуації у районах бойових дій. Джерелом такого повідомлення була Донецька обласна державна адміністрація (далі ОДА)⁴. Менш ніж через 20 днів ЗМІ поінформували про те, що кількість зруйнованих закладів освіти в Донецькій області сягнула 170. Підкреслювалося, що й надалі триває руйнування шкіл у районах активної фази проведення АТО. Готовність же до початку навчального року шкіл, що функціонували, була різною: від 50 до 100 %⁵. У наступні роки в ході бойових дій тривали руйнування шкільних приміщень. Так, лише за перші чотири місяці 2017 р. на Донбасі було пошкоджено 45 шкіл, про що, спираючись на дані ЮНІСЕФ, розповідали українські ЗМІ⁶. У травні 2018 р. бойовики обстріляли школу в Світлодарську Бахмутського району, де в цей час перебували діти⁷. Тоді ж ЮНІСЕФ повідомило про руйнування на Донбасі за роки війни понад 700 шкіл⁸.

² МОН спростило процедуру переведення для кримських студентів. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/26/7020360/>

³ Грузинський Д. Особливості ЗНО-2014: металошукачі й додаткова сесія для випускників Луганщини і Донеччини. *Освіта України*. 2014. № 20. 26 травня. С. 4; Тестування для абітурієнтів на Луганщині й Донеччині перенесуть. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/20/7025882/>

⁴ У Донецькій області пошкоджено 120 шкіл та садочків. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/11/7034564/>

⁵ У Донецькій області зруйновані близько 170 об'єктів освіти. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/29/7036143/>

⁶ З початку 2017 року на Донбасі пошкоджено не менше 45 шкіл – UNICEF. <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/6/7179586/>

⁷ Бойовики обстріляли школу з дітьми: постраждав чоловік. <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/17/7180538/>

⁸ ЮНІСЕФ: Через обстріли на Донбасі зруйновано понад 700 шкіл. <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/25/7181378/>

2. Освітній процес в умовах війни і окупації: мас-медійна рецепція

Наводячи такі факти, українські медіа також розповідали про *навчальний процес у складних умовах війни*. Зокрема, повідомлялося, що 1 вересня 2014 р. у Донецькій та Луганській областях розпочали навчання менше половини закладів загальної середньої освіти. Про це поінформували ЗМІ, процитувавши повідомлення заступника Міністра освіти і науки України Павла Полянського. Він зауважив, що у двох областях відкрилося 797 шкіл, а 900 закладів були закриті. На Луганщині цей показник був меншим: працювало всього 250 шкіл, де навчалися 46,3 тис. учнів (з них майже 5 тис. – першокласники). На Донеччині уроки проводилися в 547 школах, де здобували освіту 155 тис. дітей, з них 17 тис. – учні перших класів. Наголошувалося, що жодного навчального процесу у районах, які не контролює Україна та де відбуваються бойові дії, не можна проводити. Уперше наводилися дані про кількість дітей-переселенців, які перейшли здобувати освіту в школи інших областей України – таких було 30 тис. осіб⁹.

Водночас українські ЗМІ фіксували інформацію про зусилля українських властей у вересні-жовтні 2014 р. вплинути на ситуацію з початком навчального процесу навіть на територіях, які контролювалися проросійськими бойовиками. Так, спираючись на пресслужбу міської ради Луганська, “Українська правда” повідомила про усі школи міста, які перебувають у задовільному стані і придатні для навчального процесу, а таких налічувалося 44, будуть відкриті 1 жовтня 2014 р.. Деяких дітей переводили до інших шкіл та спеціалізованих закладів освіти¹⁰.

Тоді ж загострилася ситуація із закладами вищої освіти, частина яких евакуювалися з ТОТ на підконтрольну українському уряду територію. За повідомленням ЗМІ, голова Донецької ОДА Сергій Тарута звернувся до МОН з проханням про виплату заробітної плати науково-педагогічним працівникам Донецького національного університету. Цей заклад було захоплено бойовиками, але колектив вирішив проводити дистанційне навчання. Чиновник підкреслив знищення проросійськими силами “українського духу” в університеті, а відтак закликав українську владу підтримати викладачів, які покинули Донецьк, а також допомогти студентам, які завершили навчання і мали б отримати дипломи¹¹. Кореспонденти УНІАН на початку листопада 2014 р. повідомили, що

⁹ Першого вересня на Донбасі відкрилися менше ніж половина шкіл – Міносвіти. <https://interfax.com.ua/news/general/221036.html>

¹⁰ У Луганську з 1 жовтня запрацюють школи й садки, які не зруйновано. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/29/7039234/>

¹¹ Тарута просить Кабмін виплатити зарплати донецьким педагогам “у вигнанні”. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/24/7038781/>

Донецький національний університет відкрився у Вінниці¹². Схожу проблему ЗМІ висвітлили наприкінці 2014 р. На той час Донецький технічний університет переїхав до контрольованого українською владою Красноармійська (зараз – Покровськ), однак його працівникам впродовж чотирьох місяців не виплачувалася заробітна плата, не було погашено борги за минулий навчальний рік. При цьому наводився приклад Донецького національного університету, працівникам якого вже повністю виплатили заробітну плату. Зазначалося, що колектив Донецького технічного університету навіть звернувся за допомогою щодо матеріальної підтримки до волонтерських і благодійних організацій¹³. 29 грудня 2014 р. ЗМІ поширили інформацію МОНУ про переведення на контрольовану українською владою територію двох вишів: Донецького та Луганського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Перший із них переїхав до м. Слов'янськ на Донеччині, а другий – до м. Сєверодонецьк на Луганщині¹⁴.

В українських мас-медіа неодноразово повідомлялося про *переслідування українських педагогів, учнів і студентів на окупованих територіях*. Так, 14 квітня 2014 р. в газеті “Освіта України” з’явилася стаття про те, що директорка єдиної в Сімферополі української школи-гімназії Наталія Руденко змушена була звільнитися з посади під тиском осіб із “самооборони Аксьонова” та через погрози місцевого чиновника від освіти. МОН України однозначно потрактувало такий крок як акт репресій, особливо враховуючи заяву п. міністра освіти і науки, молоді та спорту Криму Наталії Гончарової про те, що зазначену гімназію планується перетворити на російську¹⁵.

Наприкінці травня 2014 р. у Ялті під час свята “останнього дзвоника” декілька школярів заспівали державний гімн України¹⁶. Ця інформація стала доступною для українських ЗМІ завдяки соціальним мережам, тож у багатьох виданнях з’явилися відповідні новини. На телеканалі “Еспресо” з цього приводу повідомили, що вчителів Ялтинської школи звільняють, а учнів, які виконали український гімн, змушують писати

¹² В Виннице сегодня открылся Донецкий национальный университет. <https://www.unian.net/society/1004465-v-vinnitse-segodnya-otkryilsya-donetskiy-natsionalnyiy-universitet.html>

¹³ Колектив Донецького технічного університету с лета сидит без зарплаты. <https://www.ostro.org/ru/news/kollektiv-donetskogo-tehnycheskogo-unyversyteta-s-leta-sydyt-bez-zarplaty-i177945> ; Донецький техуніверситет переїхав і залишився без зарплати. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/17/7052356/>

¹⁴ Міносвіти вивело два вузи з Донецька та Луганська. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/29/7053646/>

¹⁵ Репресії проти освітян // Освіта України. 2014. №. 14. 14 квітня. С. 2.

¹⁶ На ялтинських школярів, які співали гімн України, тиснуть. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/06/2/7027768/>

пояснювальні записки¹⁷. Водночас мас-медіа підкреслювали певні прояви протесту проти політики окупаційних властей. Зокрема, стало відомо, що наприкінці травня 2014 р. випускники гімназії № 5 імені Лесі Українки м. Севастополь, попри заборону, прийшли на свято “останнього дзвоника” у вишиванках¹⁸.

Значно суворіше поводитися проросійські сепаратисти на Донбасі. За повідомленнями мас-медіа, влада т. зв. “ДНР” у жовтні 2014 р. заборонила виконувати український гімн у школах перед початком занять і пригрозила за цю “зраду” відповідальністю перед “людьми Захарченка”. При цьому цитувалися слова лідера донецьких сепаратистів Олександра Захарченка: “Підростає покоління – це основне наше завдання”¹⁹. Підкреслюючи такі слова, українські медіа привертали увагу влади і громадськості до серйозних загроз, які нависли над освітою і виховання українських дітей на окупованих територіях.

Значну увагу ЗМІ присвячували *становищу освіти дітей та молоді на ТОТ*. Уже у квітні 2014 р. з’явилося повідомлення про те, що російська влада в окупованому Криму вимагатиме від кримчан, які отримали дипломи протягом 1992 – 2000 рр., проходження процедури визнання документів про освіту. Таке рішення було прийнято Федеральною службою з нагляду у сфері освіти Росії. При цьому окупанти послали на наявність між Україною і Російською Федерацією (далі – РФ) угод про взаємне визнання документів про освіту, в яких, однак, не охоплено окреслений період²⁰. Цікаво, що окупаційні органи Криму в цей час погодилися отримати і видати випускникам кримських шкіл саме українські атестати про середню освіту, виготовлені ДП “Інфоресурс”²¹.

Надалі українські ЗМІ розкривали дії окупантів та колаборантів на ТОТ у сфері освіти. Так, у вересні 2014 р. “ВВС Україна” повідомило, що лідер сепаратистів в Алчевську Олександр Мозговий звернувся до мера Москви з проханням надіслати російські шкільні підручники, наголосивши, що не може допустити навчання дітей у “Новоросії” за

¹⁷ Вчителів Ялтинської школи, випускники якої на останньому дзвоникі заспівали гімн України, звільняють. https://espresso.tv/news/2014/06/02/vchyteliv_v_yalti_zahrozhuuyt_zvilnyty_cherez_himn_ukrayiny

¹⁸ У Севастополі учні на останній дзвінок прийшли у вишиванках. https://espresso.tv/news/2014/05/23/u_sevastopoli_uchni_na_ostanniy_dzvinok_pryyshly_u_vyshyvankakh_fotofakt

¹⁹ “ДНРівці” будуть карати за гімн України у школах. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/24/7041796/>

²⁰ Деяким кримчанам доведеться підтвердити дипломи про освіту. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/14/7022412/>

²¹ В Криму нарешті вирішили, що робити з українськими атестатами про освіту. <https://life.pravda.com.ua/society/2014/04/14/163295/>

українськими книгами²². На початку жовтня 2014 р. з Росії до Луганська прибула партія російських підручників. У цьому місті бойовики заборонили викладання української мови і літератури, історії України²³.

Регулярно в українському інформаційному просторі з'являлася інформація про переведення українських шкіл на російську мову навчання. Так, кореспонденти “Української правди”, спершись на офіційні повідомлення російських окупаційних властей, у жовтні 2014 р. зазначили, що в Криму не залишилося жодного закладу середньої освіти з українською мовою навчання. Окупанти пояснювали це начебто падінням попиту на українську мову серед батьків та дітей. З іншого боку, кримська міністерка освіти Н. Гончарова говорила про наявність українських класів у 20 школах²⁴. Тоді ж у ЗМІ з'явилося повідомлення про привселюдне і масове знищення українських підручників і книг про Україну у деяких кримських школах, начебто ініційоване місцевими вчителями²⁵.

У травні 2015 р. кореспонденти інтернет-видання “ЛІГАБізнесінформ” дізналися від одного з донецьких школярів, що сепаратисти вирішили остаточно покінчити з українськими школами в Донецьку, перевівши їх на російську мову. Для цього зібрали батьків дітей і змусили їх написати відповідні заяви, а дітям видали табелі невідомого зразка²⁶. Цю новину підхопили й інші українські ЗМІ²⁷. Інформаційний ресурс “Радіо Свобода” у серпні 2015 р. на основі даних місії ОБСЄ повідомив про наміри сепаратистів перевести усі дошкільні установи на російські програми²⁸. Цього ж місяця українські ЗМІ поширили інформацію про те, що у школах і дитячих садках Росії з вересня будуть навчатися і виховуватися понад 20 тис. дітей з підконтрольних бойовикам територій України²⁹.

²² Алчевські сепаратисти просять у мера Москви шкільні підручники. https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/09/140929_hk_alchevsk_school_books

²³ Бойовики привезли до Луганська російські підручники. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/6/7039881/>

²⁴ У Криму не залишилося шкіл з українською мовою викладання. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/10/7040392/>

²⁵ У кримській школі на очах у учнів порвали українські книги. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/14/7040704/>

²⁶ В Донецьку окупанти перевели школи на російський мову навчання. https://news.liga.net/politics/news/v_donetske_okkupanty_pereveli_shkoly_na_russkiy_yazyk_obucheniya

²⁷ У донецьких школах вводять навчання російською і не видають українські табелі. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/05/29/7069535/>

²⁸ Сепаратисти заявили про переведення дитсадків на російську програму – ОБСЄ. <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27189460.html>

²⁹ Із Донбасу та Криму в школи інших областей перевели 60 тисяч дітей. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/26/7075760/>

Кореспондентка “Радіо Свобода” Марія Щур, аналізуючи стан освіти в окупованому Криму станом на вересень 2015 р., навела думки трьох освітян з Криму, Чечні і Придністров’я, які через російську окупацію змушені були покинути рідні домівки. Так, Володимир Казарін з Криму наголосив, що прихід Росії “спустошив освітнє поле” на півострові. Він назвав значні цифри закриття закладів вищої та професійно-технічної освіти, говорив про об’єднання багатьох ЗВО в єдиний Кримський федеральний університет, що призвело до формування велетенської бюрократичної структури. Порівнявши його слова з думками представниці Чечні та Придністров’я, кореспондентка дійшла висновку про наміри Росії виховувати “слухняні маси”, а не критично мислячих, самостійних громадян³⁰.

У вересні 2017 р. “Українська правда” представила основні положення доповіді Верховного комісара ООН із прав людини щодо ситуації в Криму. У ній зазначалося, що етнічні українці майже втратили можливість навчатися рідною мовою після анексії півострова Росією: кількість українських шкіл зменшилася з семи до однієї, а українських класів – з 875 до 28. Причина ж полягала у формуванні окупантами переважно російського культурного середовища та виїзді тисяч українців з Криму на материкову частину України. А от кількість учнів, які навчаються кримськотатарською мовою, майже не змінилася завдяки “високому рівню культурної самосвідомості серед кримських татар”³¹.

У вересні 2019 р. з посиланням на російські джерела деякі ЗМІ повідомили про впровадження української мови як факультативної дисципліни у школах Севастополя³². Однак така інформація викликала сумніви, що підтверджувалося іншими ЗМІ. Так, на початку 2020 р. очільник “Кримськотатарського ресурсного центр” Ескендер Барієв в інтерв’ю для радіо “Крим. Реаліі” зазначив, що офіційно єдина школа в Криму, де вивчають українську мову, діє у м. Феодосія. Проте, за твердженням місцевих мешканців, мову там уже не викладають. Він також вказав на спроби закриття кримськотатарських шкіл упродовж 2019 р. За тогочасними твердженнями кримського “міністерства освіти”, на півострові усе ще діяла одна українська і 15 кримськотатарських шкіл, а в інших державних школах нараховувалося 126 класів з кримськотатарською мовою (у 27 закладах освіти) і 8 класів з українською мовою навчання (у 5 школах)³³.

³⁰ Щур М. “Русский мир” в освіті призводить до закріпачення вчителів та створює слухняних неуків – експерти. <https://www.radiosvoboda.org/a/27253169.html>

³¹ ООН: Після анексії в Криму майже зникла освіта українською мовою. <https://www.pravda.com.ua/news/2017/09/25/7156260/>

³² У школах Севастополя почали вивчати українську мову – росЗМІ. <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/17/7226559/>

³³ У Криму офіційно існує єдина українська школа: мову там не вивчають. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/1/7236355/>

Схожі новини надходили і з ОРДЛО. У січні 2016 р. українські ЗМІ інформували про наміри донецьких бойовиків “перевчити” учителів української мови, надавши їм кваліфікацію вчителів російської. Одним із обґрунтувань таких дій стало проведення терористичними властями скорочення годин на вивчення української мови в школі як окремого предмету, натомість збільшення обсягу російської мови і літератури. Такі кроки бойовики пояснювали близькістю їм російського менталітету³⁴. Вже у лютому 2016 р. інтернет-ресурс “Новини Донбасу” повідомив про чергові нововведення у сфері освіти на теренах т. зв. “ЛНР”: йшлося про утворення у закладах вищої освіти військових кафедр для підготовки поповнення т. зв. “народної міліції”³⁵. У школах м. Горлівка з вересня 2016 р. скоротили вивчення української мови з двох до однієї години на тиждень, а замість історії України впровадили історію Донбасу³⁶. Звісно, такі новини українські медіа подавали з осудом й водночас сарказмом щодо проведених терористами освітніх “реформ”.

Реінтеграція через освіту в 2014 – 2022 рр. стала однією з ключових складових освітньої політики України. Крім того, вона набула особливої ваги у діяльності Міністерства з питань реінтеграції ТОТ України, яке було утворено в 2016 р. на основі Державного агентства з питань відновлення Донбасу та Державної служби з питань АР Крим та Севастополя.

Українські органи влади на початковому етапі російсько-української війни у 2014–2015 рр. прийняли низку рішень, спрямованих на *розв’язання проблемних моментів щодо здобувачів і надавачів освіти на ТОТ*. Звісно, ці кроки висвітлювалися в мас-медіа. Так, СБУ вже на серпень 2014 р. мала список поплічників терористів т. зв. “ДНР”, серед яких були й освітяни. Зокрема у ньому фігурувало прізвище начальника відділу освіти м. Слов’янськ Зубарева, який активно співпрацював з терористами, а потім працював у звільненому українськими військами місті³⁷. У листопаді 2014 р. МОН України повідомило, що випускникам шкіл, розташованих на ТОТ, не видаватимуться документи про освіту державного зразка. Лише за умови переведення школяра до

³⁴ На окупированной части Донецкой области переучивают учителей украинского языка (видео). *Новини Донбасу*. <https://novosti.dn.ua/ru/news/248225-na-okkupirovannoy-chasty-doneckoy-oblasty-pereuchyvaют-uchyteley-ukraynskogo-yazyka>

³⁵ Из-за нехватки кадров в “народной милиции ЛНР” в оккупированных вузах введут военную подготовку. *Новини Донбасу*. <https://novosti.dn.ua/ru/news/249334-yz-za-nekhvatky-kadrov-v-narodnoy-mylycyu-lnr-v-okkupirovannykh-vuzakh-vvedut-voennuyu-podgotovku>

³⁶ В Горлівці скоротили вивчення української мови і не вчать історію. <https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/12/7120345/>

³⁷ СБУ передали список поплічників терористів “ДНР”. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/18/7035157/>

закладів освіти на підконтрольній українській владі території, йому надаватимуться відповідні документи. При цьому не обов'язково було навіть переїжджати, декларувалася можливість оформити екстернат або дистанційне навчання³⁸. Тоді ж МОН, згідно з повідомленнями ЗМІ, ухвалило рішення вважати звільненими всіх викладачів закладів вищої освіти, які не переїхали на підконтрольну українському уряду територію, залишившись на ТОТ³⁹. 1 лютого 2017 р. МОН України анулювало ліцензії 71 ЗВО, які діяли на тимчасово непідконтрольних українському уряду територіях Донецької та Луганської областей, а також в окупованій АР Крим⁴⁰.

Тематика діяльності закладів вищої освіти на ТОТ час від часу потрапляла в поле зору ЗМІ. На початку квітня 2015 р. з ініціативи МОНУ мас-медіа поширили інформацію про те, що дипломи ЗВО з окупованих територій не визнаватимуться в Україні. Вкотре підкреслювалася необхідність для студентів з ТОТ перевестися до українських вишів, щоб отримати документ державного зразка⁴¹. Водночас повідомлялася прикра для української влади інформація, що випускники ЗВО на окупованому Донбасі отримують дипломи російських університетів. Зокрема, “Українська правда” інформувала про одержання дипломів Ростовського державного будівельного університету студентами Донбаської академії будівництва та архітектури (м. Макіївка). Дипломні роботи вони начебто захищали в режимі відеоконференції⁴². Повідомлялося й те, що у липні 2015 р. міністр освіти РФ Дмитрій Ліванов оголосив про визнання атестатів випускників шкіл т. зв. “ДНР” і “ЛНР” такими, що еквівалентні документам державного зразка України. Звісно, не йшлося про безпосереднє визнання Росією документів донбаських “республік”, але у такий спосіб власті країни-агресора уможливлювали доступ випускників шкіл з окупованого Донбасу до російських вишів⁴³.

Наприкінці 2019 р., згідно з повідомленням “Української правди”, російські власті акредитували ЗВО з окупованого Луганська – Луганський

³⁸ Випускники шкіл на території бойовиків не зможуть отримати українські дипломи. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/11/20/7044922/>

³⁹ Викладачі у зоні АТО вважатимуться звільненими, якщо ухвалить закон – Квіт. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/11/24/7045238/>

⁴⁰ МОН анулювало ліцензії 71 вишу на окупованих територіях. <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/7/222487/>

⁴¹ Дипломи “вишів” з окупованих територій недійсні – Міносвіти. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/04/3/7063565/>

⁴² Макіївські випускники отримали дипломи Ростовського університету. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/04/3/7063622/>

⁴³ Російські виші прийматимуть дипломи “ДНР” та “ЛНР” – міністр. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/17/7074852/>

державний медичний університет імені св. Луки⁴⁴. На початку 2021 р. українські ЗМІ поінформували, що РФ надала акредитацію п'яти ЗВО на теренах т. зв. “ДНР”: Донецькому національному університету, Донецькому національному медичному університету, Донбаській національній академії будівництва та архітектури, Донецькому національному університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, Донецькому національному технічному університету. Звісно, при цьому зазначалося, що на теренах України діють евакуйовані ЗВО з Донецької області⁴⁵.

Особливо загрозливою для реінтеграційної політики України новиною стала інформація про залучення одинадцятикласників шкіл окупованих районів Донеччини до складання російського єдиного державного іспиту, що відкривало шлях до вступу у заклади вищої освіти РФ⁴⁶. У середині 2021 р. стало відомо про закриття в ОРДЛО низки закладів середньої та професійно-технічної освіти: Свердловського професійного будівельного ліцею, Свердловського коледжу кулінарної майстерності, Стаханівського педагогічного коледжу, Луганського професійно-технічного коледжу, Коледжу технологій та дизайну, Коледжу Луганського державного педагогічного університету, Ясинуватського коледжу Донецької академії управління та ін. Йшлося також про закриття п'яти та реорганізацію трьох шкіл у низці міст (Луганськ, Антрацит, Слов'яносербськ, Свердловськ, Красний Луч). Про це мас-медіа дізналися від уповноваженої ВРУ з прав людини Людмили Денісової, котра виступила проти порушення права на освіту дітей на ТОТ⁴⁷.

3. Висвітлення українськими ЗМІ державної політики щодо реінтеграцію учасників освітнього процесу з ТОТ в освітню систему України

Згідно з повідомленнями ЗМІ, *особливе значення український уряд надавав переведенню на підконтрольну собі територію як студентів, так і учнів закладів загальної середньої освіти*. У липні 2015 р. українські медіа повідомили надану Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком інформацію щодо переїзду із зони АТО та Криму 60 тис. українських дітей, які тепер здобувають освіту в українських

⁴⁴ Росія видала акредитацію вишу в окупованому Луганську. <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/2/7233590/>

⁴⁵ Росія видала акредитацію вже п'ятому “вишу”, який контролюють бойовики в ОРДО. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/9/7282876/>

⁴⁶ Школярі в ОРДО вперше почали здавати російський держіспит. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/05/31/7295505/>

⁴⁷ В окупованому Донбасі масово закривають навчальні заклади, – Денісова https://lb.ua/news/2021/06/15/487111_okupovanomu_donbasi_masovo.html

середніх школах⁴⁸. Тоді ж транслювалося повідомлення Міністра освіти і науки України С. Квіта про те, що з ТОТ переїхали 16 закладів вищої освіти. Водночас зазначалося, що МОН України позбавило вчених звань 12 осіб – представників академічних колективів, які перейшли на бік ворога⁴⁹. ЗМІ також повідомили (на основі інтерв'ю у газеті “Факти. Україна”) про тверді наміри керівника Луганської ОДА Георгія Туки добитися звільнення з роботи усіх вчителів, які у 2014 р. підтримували сепаратистів, агітували за псевдореферендум, але й досі працюють в українських школах⁵⁰.

У контексті “освітньо-реінтеграційного” дискурсу українськими ЗМІ найчастіше повідомлялася інформація про можливості вступу випускників шкіл з ТОТ до українських закладів вищої освіти. У червні 2015 р. заступниця Міністра освіти і науки України Інна Совсун окреслила певні зміни у механізмі сприяння вступу дітям з Криму та зони АТО. Якщо у минулому році МОН України здійснювало заміну дітям-кримчанам їхніх російських атестатів на українські документи, то тепер для вступу до українського вишу необхідно було зареєструватися в одній зі шкіл на підконтрольній українському уряду території, завершити у ній навчання та отримати відповідні документи. Наголошувалося, що видані у Криму документи про освіту не визнаються Україною та більшістю держав світу⁵¹. 19 серпня 2015 р. “Українська правда” повідомила про зарахування до українських закладів вищої освіти 761 мешканця Криму, з яких 329 осіб навчатимуться за кошти державного бюджету України⁵². Така невелика кількість викликала занепокоєння в українській громадськості, що відображалося у мас-медіа. Інтернет-видання “Лівий берег” опублікувало низку думок урядовців та фахівців з цього приводу. Зокрема, експерт Українського інституту дослідження екстремізму Богдан Петренко зазначив: у 2015 р. в Криму налічувало понад 1040 випускників середніх шкіл, але лише 6 % з них обрали українські ЗВО,

⁴⁸ Із Донбасу та Криму в школи інших областей перевели 60 тисяч дітей. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/26/7075760/>

⁴⁹ 16 вишів із зони АТО переїхали до інших регіонів країни – Міносвіти. <https://life.pravda.com.ua/society/2015/07/21/197467/>

⁵⁰ Георгій Тука: “В моєму оточенні всього три людини, к которым я могу повернуться спиной”. Факти Україна. 16.09.2015 р. <https://fakty.ua/205950-georgij-tuka-v-moem-okruzenii-vsego-tri-cheloveka-k-kotorym-ya-mogu-povernutsya-spinoj>; Луганський губернатор хоче звільнити всіх вчителів-сепаратистів. <https://www.pravda.com.ua/news/2015/09/16/7081502/>

⁵¹ Мешканці Криму, що мають російські атестати, не зможуть вступити до українських вишів. <https://life.pravda.com.ua/society/2015/06/26/196344/>

⁵² До українських вишів зарахований 761 мешканець Криму. <https://life.pravda.com.ua/society/2015/08/19/198778/>

інші ж – російські виші, які надавали значні квоти для кримчан. Відтак закликав відповідальних осіб виправити ситуацію⁵³.

ЗМІ й надалі слідкували за спробами українських органів влади залучити випускників шкіл з ТОТ до українських закладів освіти. У 2016 р. наголошувалося на важливості для 16-річних дітей отримати паспорт громадянина України, щоб мати можливість пройти ЗНО і надалі вступати до українських вишів. Оскільки документи шкіл невизнаних “республік” не визнаються, то підкреслювалася необхідність зареєструватися в українських школах для навчання екстерном, відтак скласти державну підсумкову атестацію з української мови, математики та історії України. Особам, які прибували з непідконтрольних Україні територій, обіцяли сприяти в отриманні тимчасового помешкання. Видання “Новини Донбасу” (на основі інтерв’ю зі спеціалістом департаменту освіти Донецької ОДА Мірою Меламедовою) повідомило й такі факти: у 2015 р. на екстернатну форму навчання в Донецькій області зареєструвалося 857, а в 2016 р. – 1224 учні⁵⁴.

У квітні 2016 р. ВРУ ухвалила закон про внесення змін до деяких законів, який передбачав заходи на удосконалення якісної освіти для дітей-мешканців Луганської та Донецької областей. Наступного місяця закон підписав Президент Петро Порошенко, а ЗМІ детальніше розповіли його зміст. Зокрема, наголошувалося, що особам, місцем проживання яких є територія проведення АТО, надавалася можливість вступати до евакуйованих ЗВО та вишів у тих районах Луганської і Донецької областей, які контролювалися українською військово-цивільною адміністрацією, склавши лише вступні іспити на конкурсній основі⁵⁵. Таким чином, як вказували деякі ЗМІ, надавалася підтримка не лише переміщеним особам, але й українським вишам Луганщини та Донеччини.

У тому ж році український уряд зробив крок для реінтеграції випускників шкіл з окупованого Криму, спростивши їм механізми вступу до українських ЗВО. Про це повідомило видання “Крим. Реалії” (проект української служби “Радіо Свобода”), зіславшись на слова Міністра освіти і науки України Лілії Гриневич. Зазначалося, що для вступу їм не знадобиться український паспорт – потрібні будь-які документи, які засвідчують особу. Крім того, видання повідомляло про певні зміни: замість здавання ЗНО кримські абітурієнти зможуть атестуватися у

⁵³ Костюк Б. Чи можлива українська освіта без корупції? <https://www.radiosvoboda.org/a/27078956.html>

⁵⁴ Как выпускникам школ в оккупации сдать экзамены. *Новини Донбасу*. <https://novosti.dn.ua/ru/article/6030-kak-vypusknykam-shkol-v-okkupacyu-sdat-ehkzameny>
Школярам з окупованого Донбасу розповіли, як здати ЗНО. <https://www.pravda.com.ua/news/2016/02/13/7098873/>

⁵⁵ Порошенко полегшив вступ у “виші” для абітурієнтів із зони АТО. <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/18/7108852/>

десяти ЗВО України через освітні центри “Крим-Україна”. Це дасть їм змогу бути атестованими на основі документів російського зразка (без визнання їх легітимності), скласти додаткові іспити з української мови та історії України і вступити до українських університетів без складання ЗНО⁵⁶. Водночас було започатковано роботу центрів “Донбас-Україна”, які діяли на таких самих засадах.

На початку 2017 р. уряд розробив і затвердив План заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей⁵⁷. На жаль, українські мас-медіа майже не коментували цей документ. Однак у ньому йшлося про необхідність забезпечення права громадян, які проживають на неконтрольованій території, на вільний доступ до освіти всіх освітніх, освітньо-кваліфікаційних рівнів та ступенів з метою отримання документа про освіту державного зразка⁵⁸. У квітні 2017 р. МОН України, вочевидь на виконання зазначеного плану, спростило зарахування на екстернат для мешканців Донбасу і Криму, що висвітлювалося у ЗМІ. Зокрема, інтернет-медіа “Українська правда” відзначило розширення переліку осіб, які отримали право навчатися екстерном у закладах загальної середньої освіти. Відтепер такі можливості отримали особи, які мають статус біженців, або яким надано тимчасовий чи додатковий захист в Україні, або ж які звернулися із заявою про визнання біженцями чи надання захисту⁵⁹. Того ж року ЗМІ знову повідомляли про можливості вступу до українських ЗВО через центри “Крим-Україна” і “Донбас-Україна” за визначеним переліком спеціальностей⁶⁰.

У травні 2017 р. було прийнято закон про зміни до Закону “Про вищу освіту”, яким гарантувалося, що жителі ГОТ матимуть змогу вступити на конкурсній основі за результатами вступних випробувань до українських вишів у Запорізькій, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях. Для цього встановлювалася квота державного замовлення – одна тисяча місць⁶¹. Очевидно, такі кроки були результативні, бо, згідно з

⁵⁶ <https://ru.krymr.com/a/news/27768054.html>

⁵⁷ Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження (розпорядження КМУ від 11.01.2017 р. № 8-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80#Text>

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Міносвіти спростило зарахування на екстернат для жителів Донбасу та Криму. <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/11/223641/>

⁶⁰ МОН: Мешканці Криму і Донбасу можуть вступити до вишів за спрощеною процедурою. <https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/13/7143763/>

⁶¹ Порошенко підписав закон про вступ без ЗНО для жителів ОРДЛО. <https://www.pravda.com.ua/news/2017/06/3/7145891/>

повідомленнями ЗМІ, в українські ЗВО влітку 2017 р. через освітні центри “Донбас-Україна” подали документи 2100 абітурієнтів з території проведення АТО. Через центри “Крим-Україна” подали документи на вступ 235 абітурієнтів з анексованого Криму⁶². Не всім, однак, вдалося вступити. Як повідомила журналістка телеканалу “Громадське” Анна Тохмахчі, до українських вишів було зараховано понад 1000 абітурієнтів з ОРДЛО та близько 150 – з окупованого Криму⁶³.

Проблему ефективності реінтеграції молоді з ТОТ через освітню систему України обговорювали в ефірі “Радіо Свобода” у жовтні 2017 р. заступник Міністра освіти і науки України Юрій Рашкевич повідомив, що кількість вступників з непідконтрольних територій до українських ЗВО зросла у півтора рази. Однак зазначив: на ТОТ є 55 тис. випускників середніх шкіл, з яких менше 1,5 тис. здобуватимуть вищу освіту в Україні. Водночас координатора одного з кластерів ЮНІСЕФ Маріанна Шмук зауважила, що на непідконтрольних українському уряду територія Донбасу і Криму є близько 76 тис. випускників шкіл, й водночас пообіцяла доносити інформацію про можливість здобуття освіти в Україні дітям і молоді на ТОТ. Крім того, журналісти, дотримуючись редакційної політики “Радіо Свобода”, надали слово Анастасії Шевченко, яка приїхала з непідконтрольної території і змогла вступити через центр “Донбас-Україна” до Маріупольського державного університету. Вона схвально оцінила можливості вступати без ЗНО, за допомогою вступних іспитів⁶⁴. До слова, згідно з повідомленням ЗМІ, саме Маріупольський державний університет активно працював у напрямі залучення на навчання якомога більшої випускників із ТОТ. З цією метою цей ЗВО ще наприкінці 2017 р. запровадив безкоштовні дистанційні українознавчі курси для учнів 6–9-х і 10–11-х класів з непідконтрольних територій України – Донбасу і Криму. Передусім вивчалися українська мова та література, історія України, фізична і соціально-економічна географія України⁶⁵.

Про можливості спрощеного вступу до українських вишів для мешканців ТОТ мас-медіа інформували і в наступні роки. Так, у червні 2019 р. повідомлялося, що центри “Крим-Україна” відкрилися на базі 35 ЗВО у семи областях і м. Київ, а центри “Донбас-Україна” – на базі 40 ЗВО, які були переміщені із зони ООС або ж у розташованих на

⁶² 2100 абітурієнтів з Донбасу подалися в українські виші. <https://life.pravda.com.ua/society/2017/07/28/225570/>

⁶³ Тохмахчі А. До українських вишів зарахували понад 1000 абітурієнтів з непідконтрольного Донбасу. <https://hromadske.ua/posts/do-ukrainskykh-vyshiv-zarakhuvaly-ponad-1000-abiturientiv-z-nepidkontrolnoho-donbasu-minosvity>

⁶⁴ Куренная Д. На непідконтрольній території 76 тисяч випускників, які потребують вищої та іншої освіти – ЮНІСЕФ. <https://www.radiosvoboda.org/a/28804730.html>

⁶⁵ Рощенко О. Школярам із зони АТО й Криму пропонують онлайн-курси про Україну. <https://www.pravda.com.ua/news/2017/10/6/7157540/>

підконтрольній українській владі території Донеччини і Луганщини. Для спрощеного вступу необхідно було звернутися до освітнього центру, подати заяву і заповнити освітню декларацію, скласти вступні іспити з української мови, історії України та профільної дисципліни (або ж творчий конкурс), отримати тимчасову довідку, яка протягом трьох місяців мала бути обмінена на документ про освіту державного зразка. У ЗМІ відзначалося, що задля вимог безпеки прізвища вступників із ТОТ у наказах про зарахування обов'язково зашифровуються⁶⁶. Наприкінці того ж року український уряд спростив перетин межі розмежування для дітей з Криму віком від 14 до 16 років, які здобували освіту на материковій території України (відтепер не потрібно було їхати з батьками, достатньо лише мати при собі український паспорт або закордонний паспорт громадянина України)⁶⁷.

З огляду на зміну політичної влади в країні у зв'язку з президентськими та парламентськими виборами 2019 р. у суспільстві з'явилися очікування нових рішень у питанні реінтеграції населення з ТОТ, зокрема і в сфері освіти. На початку 2020 р. ЗМІ повідомили, що Міністерство у справах ТОТ розробляє програму, спрямовану на створення сприятливих умов вступу в українські ЗВО для дітей, які живуть на непідконтрольних територіях. Серед механізмів називалися надання стипендій на навчання у ЗВО, забезпечення гуртожитками абітурієнтів та студентів з ТОТ, можливість подальшого навчання і стажування в іноземних університетах, сприяння у працевлаштуванні тощо⁶⁸. Водночас з'явилося повідомлення, що уряд ухвалив рішення виплачувати студентам, які проживають і навчаються на лінії зіткнення, соціальну стипендію. Передбачалося, що студенти закладів фахової передвищої освіти отримуватимуть 890 грн., ЗВО – 1180 грн., а студенти з числа дітей сиріт та діти, позбавлені батьківського піклування – 2360 грн.⁶⁹

Пандемія коронавірусу теж вплинула на зусилля української влади щодо освітньої реінтеграції дітей та молоді з окупованих територій, внівши певну дезорганізацію у вже напрацьовані процеси. Це не пройшло повз увагу ЗМІ, які у червні 2020 р. критикували українську владу за деякі прорахунки. Зокрема, стало відомо, що на підконтрольну

⁶⁶ Абітурієнти з ОРДЛО і Криму можуть вступити спрощено: відкрито центри. <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/3/7216979/>

⁶⁷ Уряд спростив перетин КПВВ дітям з Криму, які навчаються на материковій Україні. <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/24/7235730/> ; 3 неділі підлітки зможуть виїжджати з Криму на навчання без батьків. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/8/7239839/>

⁶⁸ Уряд створить дітям з окупованих територій особливі умови вступу в українські ВНЗ. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/12/7240292/>

⁶⁹ Уряд роздаватиме стипендії на лінії зіткнення на Донбасі. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/26/7241738/>

українському уряду територію прибули понад три десятки абітурієнтів з ОРДЛО, які не знали про скасування пробного ЗНО. Воно мало відбутися 15 червня, однак лише 13 червня уряд оголосив відповідне рішення, що не дало можливості вчасно поінформувати зацікавлених абітурієнтів з невідконтрольних територій⁷⁰.

З 2020 р. в українських медіа усе частіше лунали голоси із закликами змін в освітній політиці України щодо реінтеграції дітей і молоді з окупованих територій. Зокрема, у квітні цього року військовослужбовець ЗСУ Сергій Мокренюк на сайті “Української правди” опублікував розлогу статтю із критикою дотеперішньої політики влади у цьому напрямі. На його думку, показники залучення дітей з ТОТ до освіти в Україна є вкрай низькими. Щороку в Криму закінчують середні школи 10–12 тис. дітей, а на окупованому Донбасі – 9 тис. Проте у 2019 р. через центри “Крим-Україна” до українських вишів вступили лише 264 особи, тобто не більше 2,5 % випускників шкіл з окупованого півострова. Автор наголошував: “Ми маємо вибір. Або ці діти будуть захищати Україну, або вони підуть на службу в російську армію. Або вони стануть інтелектуальним і трудовим потенціалом України, або будуть піднімати економіку країни-агресора. Ми маємо не лише задекларувати, що ці діти для нас цінні, а й продемонструвати це конкретними діями”⁷¹.

Відтак С. Мокренюк запропонував внести корективи до державної політики і передусім здійснити масштабний моніторинг та зібрати відповідні дані, з’ясувавши: а) кількість закладів освіти, учнів, класів (у тому числі й національних) на ТОТ; б) зміст і обсяги навчальних програм у закладах освіти на ТОТ, які важливо зіставити з українськими програмами та виявити можливі пробіли в знаннях учнів з окупованих територій; в) зміст і спрямування підручників та методичних посібників, передусім із соціально-гуманітарних дисциплін, які впливають на громадянську позицію школярів; г) календарні плани обов’язкового в РФ єдиного державного іспиту (українські плани проведення ЗНО не повинні збігатися з ними); ґ) календарні плани вступних кампаній до закладів вищої освіти РФ. Важливим завданням автор уважав вивчення психологічного портрета типового абітурієнта з ТОТ, що потребує спеціальних досліджень. Крім того, важливо чітко знати кількість дітей з окупованих територій, які вступили до ЗВО України. С. Мокренюк акцентував на потребі особливої уваги до тих дітей, які брали участь у вступній кампанії до українських вишів, але не змогли вступити. На його думку, необхідно з’ясувати причини

⁷⁰ З ОРДЛО прибувають абітурієнти, які не знали про скасування пробного ЗНО. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/13/7255571/>

⁷¹ Мокренюк С. Російська армія не чекає, вона вже працює з українськими дітьми на тимчасово окупованих територіях. <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/04/15/7247983/>

цього, а також розробити освітні пропозиції для таких абітурієнтів, щоб вони залишилися в Україні. Важливо вивчати мотивацію дітей вступати до вишів на ТОТ та у РФ. Автор наголошував, що МОН України майже нічого не робить у напрямі моніторингу зазначених аспектів⁷². Назагал не можна не погодитися з актуальністю внесених С. Мокренюком пропозицій, впровадження яких, щоправда, вимагало б від українських органів влади та академічної спільноти додаткових зусиль і фінансування.

Улітку 2020 р. ЗМІ активно обговорювали кроки української влади щодо розширення можливостей для абітурієнтів з ТОТ здобути вищу освіту в Україні. Відомо, що у червні 2020 р. Президент В. Зеленський ініціював зміни до законодавства, відповідно до яких можна було подавати документи на вступ до будь-якого ЗВО України (а не лише тих, які визначалися МОН України) без складання ЗНО. Якщо раніше лише абітурієнти з Криму через центри “Крим-Україна” могли вступати в українські виші без ЗНО та у межах квот, то абітурієнти з окупованого Донбасу могли вступати як на основі ЗНО, так і без нього, але без квот. Тепер же принцип “без ЗНО, але з квотами” поширювався на всіх вступників, які приїхали з окупованих територій⁷³.

Відзначимо, що у ЗМІ з’явилися критичні думки експертів з приводу ініціативи Президента. Так, аналітик Центру спільних дій Олег Савичук зауважив, що такі рішення треба було приймати у вересні минулого року, а не в розпал вступної кампанії, коли тисячі дітей уже складають ЗНО. Він також помітив, що спочатку текст президентського законопроекту містив рішення про спрощення вступу (без ЗНО) для дітей військовослужбовців, працівників СБУ, Нацполіції, які загинули під час виконання службових обов’язків, а також для дітей медиків, які померли від коронавірусу. Проте згодом ці пропозиції зникли з тексту, наробивши багато галасу в суспільстві щодо створення вкрай нерівних умов для вступників. А отже, на думку О. Савичука, запропоновані зміни можуть суперечити Конституції, яка забороняє надавати привілеї, зокрема й за такою ознакою, як місце проживання. Крім того, без ЗНО вступники з ТОТ можуть виявити нижчий рівень готовності до здобуття вищої освіти⁷⁴.

Колишній заступник міністра освіти і науки України Єгор Стадний також відреагував на нововведення. Він підкреслив ідею реінтеграції дітей і молоді з ТОТ в українське суспільство, зауваживши, що здобуття вищої освіти – один із м’яких і найбільш ефективних способів інтеграції в будь-який соціум. Відзначив й те, що Україна не визнає документів про освіту,

⁷² Там само.

⁷³ Савичук О. ЗНО розбрату: що ховається за ініціативою президента. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/10/241593/>

⁷⁴ Савичук О. ЗНО розбрату: що ховається за ініціативою президента. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/10/241593/>

виданих на ТОТ, а тому для “підтягування” знань абітурієнтів з Криму і Донбасу треба використати річні підготовчі курси в університетах. На його думку, це дасть змогу увести абітурієнтів з ТОТ в український гуманітарний простір, а відтак поставити у рівні умови з іншими абітурієнтами при вступі до українських ЗВО⁷⁵. Принагідно зауважимо, що ідею безкоштовних підготовчих курсів при ЗВО для абітурієнтів з ТОТ започатковано у 2021 р., про що також повідомили ЗМІ⁷⁶.

Водночас лунали думки і на підтримку законодавчих ініціатив. Так, у липні 2020 р. Валентин Войтків на сайті “Української правди” опублікував статтю, в якій спробував спростувати закиди про нерівні умови для вступників. Він наголосив, що абітурієнти з ТОТ, після складання іспитів з українською мови та історії України в центрах “Крим-Україна” і “Донбас-Україна”, повинні скласти профільний вступний іспит до ЗВО. Загалом вони можуть претендувати на бюджетні місця у рамках так званої “квоти 2”, яка містить близько 2,5 тис. місць для усіх абітурієнтів. Тож, за словами В. Войтківа, існуватиме конкуренція між вступниками з ТОТ за державні місця⁷⁷. Відзначимо, що він не торкався питань ретельності оцінювання абітурієнтів з ТОТ у центрах “Крим-Україна” і “Донбас-Україна”, які діяли при ЗВО й були зацікавленні у прийнятті на навчання якомога більшої кількості здобувачів освіти.

Услід за цим на сайтах “Армії.Інфо” та “Української правди” з’явився матеріал журналістки Соні Лукашової, яка підтримала законодавчі зміни та наводила думки вступників і педагогів. Передусім у статті розвінчувалися міфи з приводу чергової “зради”. Авторка заперечила, що діти з ОРДЛО будуть вступати без ЗНО, бо така можливість для них залишається, але окупанти не випускають їх із ТОТ для проходження в Україні зовнішнього оцінювання. Відкинула й тезу начебто діти з ТОТ відбиратимуть бюджетні місця у вступників із підконтрольних українському уряду територій. С. Лукашова зауважила, що абітурієнт з Криму чи Донбасу може подавати документи лише в один університет і там боротися за певне державне місце лише із такими ж абітурієнтами, як і він. Водночас абітурієнти з інших регіонів можуть обирати п’ять ЗВО. Заперечувалося й твердження, що діти з ТОТ вступають до українських вишів без необхідних знань, оскільки їм надається можливість скласти іспити з української мови та історії України. З іншого боку, у статті

⁷⁵ Хорошак К. Вступ абітурієнтів з тимчасово окупованих територій: чи зрада це та що змінилося. <https://life.pravda.com.ua/society/2020/07/8/241585/>

⁷⁶ З 2021 року вступники з ТОТ проходять безкоштовні курси для абітурієнтів – МОН. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vstupnyky-kursy-tot/30964659.html>

⁷⁷ Войтків В. Свої чи чужі: чому немає “зради” у вступі дітей з ТОТ в українські виші. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/12/241607/>

наведено думку доцентки Таврійського національного університету Юлії Скакун, яка все ж вказала на факт слабого знання української мови та історії України абітурієнтами з-під окупації, де вже впродовж шести років у школах не вивчаються ці предмети. Сильною стороною статті С. Лукашової було наведення життєвих історій вступників із Криму та ОРДЛО, які зізнавалися, що не бажають здобувати освіту вдома через “вічне відчуття страху”, усвідомлення її нелегітимності, а також через небажання жити в РФ і платити там податки. Діти розповідали про різноманітні перешкоди на шляху до вищої освіти в Україні, а також стверджували, що вивчали українську мову таємно, маючи намір вступати саме до українського вишу⁷⁸.

Попри все зусилля влади не приносили масштабних результатів. На 1 вересня 2020 р. на бюджетні місця отримав рекомендацію до зарахування лише 321 вступник із анексованого Криму і 1008 – з окупованого Донбасу. З цього приводу адвокаційна менеджерка Центру прав людини ZMINA Альона Луньова у колонці на сайті “Української правди” зауважила: президентські ініціативи були затверджені парламентом, але не внесені до наказів МОН України. Крім того, не вдалося оперативно розгорнути інформаційну кампанію. Саме тому, на думку авторки, вступна кампанія для абітурієнтів з ТОТ перетворилася на “біг із перешкодами”, й назвала її однією з найскладніших від початку “збройного конфлікту”. Серед негативних чинників вона відзначила постійні зміни правил перетину КППВ (серед вимог було й встановлення застосунку “Дія” та проходження самоізоляції), нечіткі вимоги у різних ЗВО до переліку необхідних для вступу документів (деякі виші вимагали українські паспорти і навіть довідку про взяття на військовий облік в Україні, чого абітурієнти з ТОТ не могли надати), відсутність адекватної інформаційної кампанії про зміни порядку вступу для мешканців ТОТ. Спеціальний сайт, створений з ініціативи МОНУ, мало допоміг абітурієнтам. Тож А. Луньова, зважаючи на те, що другий етап вступної кампанії триватиме до 23 жовтня 2020 р., закликала виправити ситуацію й “повноцінно забезпечити доступ до освіти для мешканців окупованих територій”. З іншого боку, вона зауважила: якщо попри пандемію та всі інші труднощі все ж більше тисячі абітурієнтів з ТОТ обрали освіту в Україні, то “ми рухаємося у правильному напрямку”⁷⁹. Зрештою, як

⁷⁸ Лукашова С. “Ми вчили мову, але приховували це”. Як учні з окупації вступають у виші і чому в цьому немає “зради”. <https://armyinform.com.ua/2020/07/13/my-vchyly-movu-ale-pryhovuvaly-cze-yak-uchni-z-okupacziyi-vstupayut-u-vyshi-i-chomu-v-czomu-nemaye-zrady/>; Лукашова С. “Ми вчили мову, але приховували це”. Як учні з окупації вступають у виші і чому в цьому немає “зради”. <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/07/13/7259101/>

⁷⁹ Луньова А. Випробування вступом: чи стала доступнішою освіта для дітей з окупованих територій? <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/3/7265051/>

повідомили ЗМІ у листопаді 2020 р., понад 2 тис. абітурієнтів з Криму та окупованого Донбасу змогли вступити до українських ЗВО, що, хоч і не набагато, але все ж було більше, ніж у попередні роки⁸⁰.

Ще одним кроком на шляху до сприяння здобуттю освіти випускниками з ТОТ стало прийняття рішення КМУ у вересні 2020 р. допустити до навчання в українських закладах освіти студентів з Криму та ОРДЛО без проходження ними 14-денної самоізоляції і без тестування на COVID-19⁸¹. Українські ЗМІ переважно не давали оцінку такому рішенню, але нагадали, що МОН скерувало до закладів вищої та фахової передвищої освіти рекомендації на випадок виявлення хворих на COVID-19.

У 2021 р. в українських ЗМІ неодноразово з'являлася інформація про те, що окупанти і сепаратисти не випускають дітей старших 14 років на підконтрольну українському уряду територію⁸². Актуалізувалася й проблема українознавчої освіти абітурієнтами з ТОТ, які не завжди добре володіли українською мовою та погано знали історію України. Тож знову зринула ідея підготовчих курсів, яку раніше в ЗМІ оприлюднив Є. Стадний. Наприкінці 2021 р. в мас-медіа обговорювалися ініціативи щодо проведення в українських ЗВО “реінтеграційних курсів”. Йшлося навіть про виплату стипендії у розмірі 6 тис. грн. абітурієнтам з Криму та ОРДЛО, які в наступному році вступлять на такі курси⁸³.

На початку 2022 р. критику громадських організацій на сторінках ЗМІ викликала ініціатива щодо підтвердження освітніх кваліфікацій особами з окупованих Криму та сходу України. Громадські організації виступили за створення такого механізму, які б дали змогу мешканцям з ТОТ підтверджувати свої компетентності, здобуті в закладах освіти після початку війни у 2014 р. Однак керівництво переміщених ЗВО висловилися проти такого механізму, підкресливши: на окупованих територіях освіта пов'язана з розпалюванням ненависті до всього українського. З критикою такої позиції на сайті “Української правди” виступила директорка ГО “Донбас SOS” Віолета Артемчук, яка наголосила, що йдеться не про визнання документів, виданих терористами на окупованих територіях, а створення процедури підтвердження знань і умінь у межах певної

⁸⁰ Понад 2 тисячі абітурієнтів з ОРДЛО і Криму вступили в українські ВНЗ. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/3/7272204/>

⁸¹ Студентам з окупованих територій дозволили вчитися без ізоляції і тесту на COVID. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/09/9/7265826/>

⁸² Окупанти не пускають в Україну дітей з “ДНР” – Денісова. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/9/7296669/> ; Окупанти не пускають абітурієнтів навчатися на вільну територію: ОГП почав розслідування. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/14/7297141/>

⁸³ Абітурієнти з ТОТ будуть отримувати 6 тис грн стипендії для реінтеграційних курсів. <https://day.kyiv.ua/news/150622-abituriyenty-z-tot-budut-otrymuvaty-6-tys-hrn-stypendiyi-dlya-reintehratsiynykh-kursiv>

спеціальності. Відтак навела приклад донеччанки Анни (прізвище не вказувалося), яка здобула освіту в технікумі в окупованому Донецьку, однак згодом переїхала на підконтрольну українському уряду територію, вийшла заміж за бійця АТО, а зараз, маючи трирічну доньку, не може працювати через відсутність можливості підтвердити свою кваліфікацію⁸⁴.

ВИСНОВКИ

Отже, упродовж 2014 – 2022 рр. українські ЗМІ активно висвітлювали і обговорювали спроби української влади й громадськості розробити і реалізувати механізми реінтеграції дітей та молоді з ТОТ до українського суспільства через систему освіти. У перші роки російсько-української війни мас-медіа акцентували увагу на таких аспектах: збитки внаслідок бойових дій для освітньої інфраструктури окупованих і прифронтових територій; освітній процес у складних умовах війни; переслідування українських педагогів, учнів і студентів у Криму та ОРДЛО; переміщення на підконтрольну українському урядові територію закладів освіти з ТОТ разом зі студентами та викладачами; діяльність ЗВО та інших освітніх інституцій на окупованих територіях. У контексті “освітньо-реінтеграційного” дискурсу українськими ЗМІ найчастіше повідомлялася інформація про можливості вступу випускників шкіл з ТОТ до українських закладів вищої освіти, обговорювалися рішення парламенту та уряду України щодо спрощення вступу до українських вишів для випускників з Криму та окупованого Донбасу. Мас-медіа інформували про діяльність центрів “Крим-Україна” і “Донбас-Україна”, можливості перетину лінії розмежування, вступу без ЗНО на основі квот тощо. З 2020 р. в українських ЗМІ усе частіше лунали голоси із закликами змін в освітній політиці України щодо реінтеграції дітей і молоді з окупованих територій. Улітку цього ж року в мас-медіа України відбувалося активне обговорення кроків української влади щодо розширення можливостей для абітурієнтів з ТОТ здобути вищу освіту в Україні.

АНОТАЦІЯ

У розділі з’ясовати рецепцію українськими ЗМІ впродовж 2014 – 2022 рр. проблематики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України за допомогою сфери освіти. Виокремленні ключові напрями зазначеної проблематики у мас-медійному дискурсі України в зазначений період. У ЗМІ найчастіше повідомлялася інформація про можливості вступу випускників шкіл з ТОТ до українських закладів вищої освіти, обговорювалися рішення парламенту та уряду України щодо спрощення вступу до українських вишів для випускників з Криму та окупованого Донбасу.

⁸⁴ Артемчук В. Чому підтвердження знань молоді з окупованих територій – це шлях до реінтеграції? <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/02/11/7323651/>

ABSTRACT

The section examines the reception by the Ukrainian mass media during 2014 – 2022 of the issues of reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine with the help of the education sphere. The key directions of the mentioned issues in the mass media discourse of Ukraine in the mentioned period are highlighted. In the mass media, information was most often reported about the possibility of admission of graduates of schools from TOT to Ukrainian institutions of higher education, the decisions of the Parliament and the Government of Ukraine regarding the simplification of admission to Ukrainian universities for graduates from Crimea and occupied Donbas were discussed.

ЛІТЕРАТУРА

16 вишів із зони АТО переїхали до інших регіонів країни – Міносвіти.
URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/07/21/197467/>

1. 2100 абітурієнтів з Донбасу подалися в українські виші. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/07/28/225570/>

Абітурієнти з ОРДЛО і Криму можуть вступити спрощено: відкрито центри. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/3/7216979/>

Абітурієнти з ТОТ будуть отримувати 6 тис грн стипендії для реінтеграційних курсів. URL: <https://day.kyiv.ua/news/150622-abituriyenty-z-tot-budut-otrymuvaty-6-tys-hrn-stypendiyi-dlya-reintehratsiynykh-kursiv>

2. Алчевські сепаратисти просять у мера Москви шкільні підручники. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/09/140929_hk_alchevsk_school_books

Артемчук В. Чому підтвердження знань молоді з окупованих територій – це шлях до реінтеграції? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/02/11/7323651/>

Бойовики обстріляли школу з дітьми: постраждав чоловік. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/17/7180538/>

3. Бойовики привезли до Луганська російські підручники. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/6/7039881/>

4. В Винниці сьогодні отримав Донецький національний університет. URL: <https://www.unian.net/society/1004465-v-vinnitse-segodnya-otkryilsya-donetskiy-natsionalnyi-universitet.html>

5. В Горлівці скоротили вивчення української мови і не вчать історію. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/09/12/7120345/>

6. В Донецьку окупанти перевели школи на російський мовний навчання. URL: https://news.liga.net/politics/news/v_donetske_okkupanty_pereveli_shkoly_na_russkiy_yazyk_obucheniya

7. В Криму нарешті вирішили, що робити з українськими атестатами

про освіту. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/04/14/163295/>

8. В окупованому Донбасі масово закривають навчальні заклади, – Денісова/ URL: https://lb.ua/news/2021/06/15/487111_okupovanomu_donbasi_masovo.html

Викладачі у зоні АТО вважатимуться звільненими, якщо ухвалять закон – Квіт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/11/24/7045238/>

Випускники шкіл на території бойовиків не зможуть отримати українські дипломи. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/11/20/7044922/>

9. Войтків В. Свої чи чужі: чому немає “зради” у вступі дітей з ТОТ в українські виші. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/12/241607/>

10. Вчителів Ялтинської школи, випускники якої на останньому дзвоніку заспівали гімн України, звільняють. URL: https://espresso.tv/news/2014/06/02/vchyteliv_v_yalti_zahrozhuuyut_zvilnyty_cherez_himn_ukrayiny

Георгій Тука: “В моем окружении всего три человека, к которым я могу повернуться спиной”. Факти Україна. 16.09.2015 р. URL: <https://fakty.ua/205950-georgij-tuka-v-moem-okruzhennii-vsego-tri-cheloveka-k-kotorym-ya-mogu-povernutsya-spinoj>

11. Грузинський Д. Особливості ЗНО-2014: металошукачі й додаткова сесія для випускників Луганщини і Донеччини. *Освіта України*. 2014. № 20. 26 травня. С. 4.

12. Деяким кримчанам доведеться підтвердити дипломи про освіту. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/14/7022412/>

Дипломи “вишів” з окупованих територій недійсні – Міносвіти. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/04/3/7063565/>

13. “ДНРівці” будуть карати за гімн України у школах. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/24/7041796/>

14. До українських вишів зарахований 761 мешканець Криму. <https://life.pravda.com.ua/society/2015/08/19/198778/>

15. Донецький технічний університет переїхав і залишився без зарплати. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/17/7052356/>

16. З 2021 року вступники з ТОТ проходять безкоштовні курси для абітурієнтів – МОН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vstupnyku-kursy-tot/30964659.html>

17. З неділі підлітки зможуть виїжджати з Криму на навчання без батьків. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/8/7239839/>

18. З ОРДЛО прибувають абітурієнти, які не знали про скасування пробного ЗНО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/13/7255571/>

19. З початку 2017 року на Донбасі пошкоджено не менше 45 шкіл – UNICEF. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/6/7179586/>

20. Из-за нехватки кадров в “народной милиции ЛНР” в оккупированных вузах введут военную подготовку. *Новини Донбасу*. URL: <https://novosti.dn.ua/ru/news/249334-yz-za-nekhvatky-kadrov-v-narodnoy-mylycyu-lnr-v-okkupyrovannykh-vuzakh-vvedut-voennuyu-podgotovku>

21. Из Донбасу та Криму в школи інших областей перевели 60 тисяч дітей. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/26/7075760/>

22. Из Донбасу та Криму в школи інших областей перевели 60 тисяч дітей. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/26/7075760/>

23. Как выпускникам школ в оккупации сдать экзамены. *Новини Донбасу*. URL: <https://novosti.dn.ua/ru/article/6030-kak-vypusknnykam-shkol-v-okkupacyu-sdat-ehkzameny>

Коллектив Донецкого технического университета с лета сидит без зарплаты. URL: <https://www.ostro.org/ru/news/kollektiv-donetskogo-technicheskogo-unyversyteta-s-leta-sydyt-bez-zarplaty-i177945>

24. Костюк Б. Чи можлива українська освіта без корупції? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27078956.html>

25. Кримські школярі за необхідності зможуть пройти ЗНО в Херсонській області – глава Міносвіти. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/196831.html>

26. Куренная Д. На непідконтрольній території 76 тисяч випускників, які потребують вищої та іншої освіти – ЮНІСЕФ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28804730.html>

Луганський губернатор хоче звільнити всіх вчителів-сепаратистів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/09/16/7081502/>

Лукашова С. “Ми вчили мову, але приховували це”. Як учні з окупації вступають у виші і чому в цьому немає “зради”. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/07/13/my-vchyly-movu-ale-pryhovuvaly-cze-yak-uchni-z-okupacziji-vstupayut-u-vyshi-i-chomu-v-czomu-nemaye-zrady/> ;

27. Луньова А. Випробування вступом: чи стала доступнішою освіта для дітей з окупованих територій? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/3/7265051/>

28. Макіївські випускники отримали дипломи Ростовського університету. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/04/3/7063622/>

29. Мешканці Криму, що мають російські атестати, не зможуть вступити до українських вишів. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2015/06/26/196344/>

30. Міносвіти вивело два вузи з Донецька та Луганська. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/29/7053646/>

Міносвіти спростило зарахування на екстернат для жителів Донбасу та Криму. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/04/11/223641/>

Мокренюк С. Російська армія не чекає, вона вже працює з українськими дітьми на тимчасово окупованих територіях. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/04/15/7247983/>

МОН анулювало ліцензії 71 вишу на окупованих територіях. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/7/222487/>

31. МОН спростив процедуру переведення для кримських студентів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/26/7020360/>

МОН: Мешканці Криму і Донбасу можуть вступити до вишів за спрощеною процедурою. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/13/7143763/>

32. На окупированной части Донецкой области переучивают учителей украинского языка (видео). *Новини Донбасу*. URL: <https://novosti.dn.ua/ru/news/248225-na-okkupyrovannoy-chasty-doneckoy-oblasty-pereuchyvayut-uchyteley-ukrainskogo-yazyka>

33. На ялтинських школярів, які співали гімн України, тиснуть. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/06/2/7027768/>

34. Окупанти не пускають абітурієнтів навчатися на вільну територію: ОГП почав розслідування. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/14/7297141/>

Окупанти не пускають в Україну дітей з “ДНР” – Денісова. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/9/7296669/>

35. ООН: Після анексії в Криму майже зникла освіта українською мовою. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/09/25/7156260/>

36. Першого вересня на Донбасі відкрилися менше ніж половина шкіл – Міносвіти. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/221036.html>

37. Понад 2 тисячі абітурієнтів з ОРДЛО і Криму вступили в українські ВНЗ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/3/7272204/>

Порошенко підписав закон про вступ без ЗНО для жителів ОРДЛО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/06/3/7145891/>

Порошенко полегшив вступ у “виші” для абітурієнтів із зони АТО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/18/7108852/>

38. Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження (розпорядження КМУ від 11.01.2017 р. № 8-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80#Text>

39. Репресії проти освітян. *Освіта України*. 2014. № 14. 14 квітня. С. 2. Російські виші прийматимуть дипломи “ДНР” та “ЛНР” – міністр. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/07/17/7074852/>

Росія видала акредитацію вже п'ятому “вишу”, який контролюють бойовики в ОРДО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/9/7282876/>

Росія видала акредитацію вишу в окупованому Луганську. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/2/7233590/>

Рощенко О. Школярам із зони АТО й Криму пропонують онлайн-курси про Україну. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/10/6/7157540/>

40. Савичук О. ЗНО розбрату: що ховається за ініціативою президента. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/07/10/241593/>

41. СБУ передали список поплічників терористів “ДНР”. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/18/7035157/>

42. Сепаратисти заявили про переведення дитсадків на російську програму – ОБСЄ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27189460.html>

Студентам з окупованих територій дозволили вчитися без ізоляції і тесту на COVID. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/09/9/7265826/>

43. Тарута просить Кабмін виплатити зарплати донецьким педагогам “у вигнанні”. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/24/7038781/>

44. Тестування для абітурієнтів на Луганщині й Донеччині перенесуть. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/05/20/7025882/>

45. Тохмахчі А. До українських вишів зарахували понад 1000 абітурієнтів з невідконтрольного Донбасу. URL: <https://hromadske.ua/posts/do-ukrainskykh-vyshiv-zarakhuvaly-ponad-1000-abituriientiv-z-nepidkontrolnoho-donbasu-minosvity>

У донецьких школах вводять навчання російською і не видають українські таблиці. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/05/29/7069535/>

46. У Донецькій області зруйновані близько 170 об'єктів освіти. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/29/7036143/>

47. У Донецькій області пошкоджено 120 шкіл та садочків. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/11/7034564/>

48. У кримській школі на очах у учнів порвали українські книги. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/14/7040704/>

49. У Криму не залишилося шкіл з українською мовою викладання. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/10/10/7040392/>

50. У Криму офіційно існує єдина українська школа: мову там не вивчають. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/1/7236355/>

51. У Луганську з 1 жовтня запрацюють школи й садки, які не зруйновано. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/29/7039234/>

52. У Севастополі учні на останній дзвінок прийшли у вишиванках. URL: https://espresso.tv/news/2014/05/23/u_sevastopoli_uchni_na_ostanniy_dzvinok_pryyshly_u_vyshyvankakh_fotofakt

У школах Севастополя почали вивчати українську мову – росЗМІ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/17/7226559/>

53. Уряд роздаватиме стипендії на лінії зіткнення на Донбасі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/26/7241738/>

Уряд простив перетин КПВВ дітям з Криму, які навчаються на материковій Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/24/7235730/>

Уряд створить дітям з окупованих територій особливі умови вступу в українські ВНЗ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/12/7240292/>

54. Хорошак К. Вступ абітурієнтів з тимчасово окупованих територій: чи зрада це та що змінилося. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/07/8/241585/>

55. Школярам з окупованого Донбасу розповіли, як здати ЗНО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/02/13/7098873/>

56. Школярі в ОРДО вперше почали здавати російський держіспит. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/05/31/7295505/>

Щур М. “Русский мир” в освіті призводить до закріпачення вчителів та створює слухняних неуків – експерти. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27253169.html>

ЮНІСЕФ: Через обстріли на Донбасі зруйновано понад 700 шкіл. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/25/7181378/>

Information about the author:

Dvorianyn P. Ya.

PhD. (Social Communications), Associate Professor, Department of broadcast and television, Ivan Franko National University of Lviv, 1 Universytetska Street, Lviv, Ukraine, postal code 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

Дворянин П. Я.

кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри радіомовлення і телебачення, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, індекс 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)